

MOLLUSKENFAUNA VAN HET DRENTHESE DISTRICT (deel II)

J.A. Zoer,
Hoofdstraat 21,
Diever.

Bij het doornemen van de literatuur welke ik heb kunnen vinden over de molluskenfauna van Drenthe, is me steeds weer de gebrekkige manier opgevallen waarop men vindplaatsen heeft aangeduid. Wanneer het om een plaats in een hakhoutbos ging, werd meestal gewoon genoemd: hakhout of kreupelhout. Bij mijn werk is gebleken dat deze aanduiding niet voldoende is, daar ze geen basis vormt voor verdere studie. Anders zou dit zijn geweest wanneer bijvoorbeeld een iets uitgebreidere plaatsaanduiding zou zijn gebruikt, als: in hakhoutbos in vochtige eikenstrooisellaag, of in de rand van hakhout onder vlierstruweel etc. Met dergelijke beschrijvingen krijgt men tenminste een idee omtrent het milieu. Het is namelijk helemaal niet zo dat het milieu in een dicht hakhoutbos overal gelijk is, al is dit ogenschijnlijk het geval. De randen van zo'n bos zijn bijvoorbeeld geheel anders dan het midden. Er komt in de randen nog voldoende licht om de mogelijkheid te bieden voor een onderbegroeiing met grassen en kruiden. Aan de randen treft men een heel andere vegetatie aan van houtige gewassen.

Daar ik bij het verzamelen van mollusken steeds in aanraking kwam met de strooisellaag, is mij opgevallen dat de aard hiervan sterk kan verschillen al naar er differentiatie in de vegetatie is. De mollusken maken in de strooisellaag deel uit van het edaphon, de groep van organismen welke zorg draagt dat de kringloop van voedingsstoffen voor plant, en uiteindelijk voor dier, in het bos niet verloren gaat. Zij zorgt voor de afbraak van al het organisch materiaal dat zich in de strooisellaag van het bos bevindt.

Hoewel het hakhout meestal op een droge grond voorkomt, komt het vergaan van de strooisellaag bijna niet voor, daar het microklimaat onder de dichte begroeiing tamelijk vochtig genoemd kan worden. Rotting is om dezelfde redenen uitgesloten. Milde humus wordt in een hakhoutbos gevormd wanneer de kringloop van de voedingsstoffen praktisch gesloten is, d.w.z. wanneer het organisch materiaal even vlug verteerd als het ontstaat en even vlug weer aan de planten ter beschikking staat. Deze gunstige humusvorming kan worden waargenomen door de groei van overwegend eenjarige kruiden. Hier heerst een gunstig milieu voor het edaphon en dus voor de mollusken.

Wanneer de omstandigheden voor het vormen van de milde humusvorming minder worden, neemt de werkzaamheid van het edaphon af. Ook het milieu voor bepaalde mollusken is dan minder en sommige soorten zullen verdwijnen. In de flora maken de eenjarige kruiden plaats voor planten welke zich overwegend vegetatief vermeerderen en meestal een acidiphil karakter hebben.

Dat milieu in hakhoutbossen voor weinig mollusken geschikt is en er vaak ruwe humusvorming optreedt in deze bossen heeft o.a. de volgende oorzaken.

- 1) In een dicht hakhoutbos kan de warmte van de zon moeilijk doordringen, de daardoor ontstane relatief lage temperatuur heeft een ongunstige invloed op de humificering.
- 2) De soortenrijkdom bepaald voor een groot deel de aard van de humusvorming. Een grote verscheidenheid aan plantenstrooisel van planten, ter plaatse thuishorend, heeft een gunstig effect. Het strooisel van sommige planten en bomen verteerd moeilijk. Strooisel van naaldhout bijvoorbeeld verteerd moeilijk en biedt weinig mogelijkheden aan de geobionten. Voor loofhout geldt dat de strooisellaag goed verteert, wanneer de bomen er van nature thuishoren. Bij het ingrijpen van de mens, door het weren van plantensoorten of bij het aanbrengen van soorten die er niet thuishoren of door het exploiteren van de kruidlaag of het winnen van bosgrond, treedt hierin verstoring op. De verstoring leidt op den duur tot verarming. Het hakhout is een kunstmatig soortenarm gehouden bos. Eikenloof is in deze omstandigheden slecht te verteren en vormt ruwe humus.
- 3) De hakhoutbossen hebben door de jarenlange rooibouw-exploitatie een podsolprofiel gekregen, tenminste vele van deze deze, op de droge zandgronden gelegen bossen.

In dit arme en zich verarmende milieu treffen we inderdaad zeer weinig molluskensoorten aan. In de dikke zure strooisellaag, welke door haar dikte wel vaak vochthoudend is, vond ik overwegend Nesovitrea hammonis, Columella aspera en Euconulus fulvus. Wanneer de dikte van de laag afnam, de grond en de strooisellaag droger werden, trof ik bovendien Punctum pygmaeum aan. Wanneer de humus iets milder werd, of door menselijke invloed een verrijking opging treden, vond ik Cochlicopa lubrica.

In de bossen waar ik nog andere mollusken vond en de genoemde soorten in dichtheid toenamen, was altijd sprake van een mildere humusvorming en een rijker gedifferentieerde plantengroei. Hiervoor waren meestal anthropogene factoren aanwijsbaar, maar ook natuurlijke 'herstellingswerkzaamheden', welke een verrijking van fauna en flora ten gevolge hadden.

Menselijke invloeden welke verrijking van de hakhoutvegetatie tot gevolg hebben zijn:

- 1) Het direct daarin deponeren van kunstmest, via kunstmestzakken of anders, b.v. bij verwaaiing tijdens het strooien.
- 2) Het daarin deponeren van afval, resten van landbouwproducten, e.d.
- 3) Het aanplanten van grondverzorgende houtsoorten zoals Prunus serotina (bospest), of opslag daarvan tengevolge van aanplantingen elders.
- 4) Het inwaaien van de rijkere bovengrond uit de bouwvoor van de essen, tengevolge van erosie in de winter en het voorjaar.

Al deze handelingen voltrekken zich meestal aan de rand van een hakhout-complex. Het gevolg is dat er een rijkere ondergroei ontstaat en de vertering van de humus milder wordt. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid voor groei van andere loofhoutgewassen, welke een betere humusvorming teweegbrengen dan eiken. Het milieu verrijkt zichzelf en biedt meer levenskansen voor een grotere groep van geobionten.

Wanneer dit proces bijvoorbeeld ten gevolge van storten van vuil op een kleine oppervlakte plaats heeft, kan daar de toename van een bepaalde slak erg groot worden. Naast Euconulus fulvus vond ik op zulke plaatsen grote aantallen Cochlicopa lubrica. Verder kan men hier, hoewel ze daar niet verder in de vegetatie voorkomen, vinden: Trichia hispida, Discus rotundatus, Arianta arbustorum, Cepaea nemoralis, Vitrina pellucida, Oxychilus cellarius en Zonitoides nitidus.

Deze ge-eutrofieerde terreintjes heb ik bij het bemonsteren van de hakhoutbossen gemeden als niet representatief. Ze zijn daarom niet in de tabel terug te vinden.

Anders is dit, wanneer de verrijking van het milieu een gevolg is van natuurlijke veranderingen. Er zijn bepaalde struiken die het vermogen bezitten om in de arme zure humuslaag te kiemen, op te groeien en door middel van gemakkelijk verteerbaar strooisel verandering brengen in de vorm van humificering, met gevolg een beter milieu voor mollusken. Deze plaatsen zijn wel opgenomen in de bemonstering. Ik vond daar, naast toename van Nesovitrea hammonis, Euconulus fulvus en Columella aspera, meer Cochlicopa lubrica, Vitrina pellucida en op een vindplaats Vitrea crystallina. Verder eenmaal Discus rotundatus en waar met grassen begroeid enkele malen Vertigo substriata. Acanthinula aculeata vond ik in een dergelijk bos bij Dwingeloo onder Amelanchier laevis (krentenboompje).

Uit het voorgaande blijkt dat in de van nature rijkere elzenbroekbossen of in de door mij onderzochte hakhoutbossen welke een overgang hier naar kennen, zoals de complexen van de Veenhuizermade, van de Oosteres en van Geeuwenbrug evenals die van de Broekenlaar te Dwingeloo, ook rijker aan mollusken zijn. Veenhuizermade is hierop een uitzondering. Ik schrijf dit toe aan de zeer hoge waterstanden in de winter. Dan ligt het bos volledig onder water, wat tot gevolg heeft dat de bodemlaag een venig karakter heeft. In het bos bij de Wittelter Oosteres heb ik in deze lage delen zelfs Pisidium aangetroffen